«РЕПАТРІАЦІЯ» НА ЧУЖИНУ

„REPATRIIERUNG“ IN DIE FREMDE

1.

Німецька родина з Причорномор'я, репатрійована до СРСР у 1945 р. 1945

Deutsche Familie aus dem Schwarzmeergebiet, 1945 in die UdSSR repatriiert. 1945

Зі вступом Червоної армії до Польщі та Чехословаччини актуальним стало питання поводження з військовополоненими, цивільними переміщеними особами різних категорій. У тилу фронтів Червоної армії, що просувалися на захід, були створені табори для репатріантів, через які звільнені з таборів військовополонені, «остарбайтери» і цивільні біженці могли повернутися до СРСР. Чоловіків призовного віку, як полонених, так і «остарбайтерів», з приймальних таборів передавали до військових органів, тих, що викликали підозру, – до спецтаборів НКВС. Не придатних до стройової служби чоловіків, жінок і дітей передбачалося після перевірки у фільтраційному таборі відправляти до місць довоєнного проживання. На фільтрацію передбачалося 3–5 днів. Угода між союзниками про обмін громадянами через пункти на демаркаційній лінії була підписана 22 травня 1945 р. у Галле. Створені у серпні радянські «оперативні групи з репатріації» за сприяння союзників проводили свою роботу у британській, американській і французькій зонах окупації Німеччини і в Австрії. Наприкінці 1944 р. на державному кордоні СРСР вже було створено 15 фільтраційних таборів НКВС.

Етнічні німці з СРСР були розсіяні територією Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Австрії та Німеччини. Багато з них повірили обіцянці про повернення у рідні міста і села і прийшли до збірних таборів для репатріантів. Інші не бажали знов мати справу із НКВС і по можливості переховувалися серед багатомільйонної маси біженців зі східних провінцій Німеччини. Перші ешелони з «репатрійованими» німцями у березні 1945 р. були направлені до Таджикистану, потім до Караганди у якості «мобілізованих» для вугільної промисловості. Перед відправкою ешелони тижнями простоювали на прикордонних пунктах, передусім у Бресті, під відкритим небом. Багатотисячні партії направляли на спецпоселення до Сибіру, Казахстану, Середньої Азії, на Урал. Невеликі групи німців продовжували надходити з Німеччини ще і на початку 1950-х рр.

За даними НКВС, у СРСР були репатрійовані понад 208 тис. етнічних німців, яких, за невеликим виключенням, напряму відправляли до місць спецпоселень. Влітку 1945 р. деяким німецьким родинам вдалося повернутися до України. На 20 вересня їх було 2 214 осіб. Але восени повсюдно серед них пройшли арешти за постановою ДКО, яка їх зовсім не стосувалася, із подальшим направленням до регіонів спецпоселення. За постановою ЦК КП(б)України і Раднаркому УРСР від 3 жовтня 1945 р. українців, що жили у Польщі, розселяли у колишніх німецьких колоніях. 11 жовтня 1945 р. директивою НКВС СРСР № 181 усі репатрійовані радянські громадяни німецької національності, які прибули до місць їх довоєнного проживання, були оголошені спецпоселенцями і підлягали відправці на спецпоселення під нагляд НКВС.

Кожний репатрійований віком від 10 років був поставлений на персональний облік. Усі «викликаючі підозри» репатріанти підлягали повторній фільтрації. Викриті у службі у германських військах або поліції, за рішенням ДКО, були направлені до спецпоселень НКВС на 6 років. Решту відправляли на спецпоселення у райони лісозаготівель, бавовництва, на будівництва і підприємства гірничої і нафтової промисловості. Багато опинилися у таборах Уралу, на спецпоселенні в Архангельській області, Комі АРСР, Удмуртії, Пермському краї. У 1949 р. міра покарання за службу у германських збройних силах («зрада батьківщини») була 10 років позбавлення волі, а у 1950 – 25 років. Режим спецпоселення скасований наказом ПВР СРСР від 13 грудня 1955 р., але без права повернення в області довоєнного проживання. Згідно наказам КДБ при РМ СРСР 1954, 1956, 1977, 1987 рр., німці-репатріанти залишалися на оперативному обліку до досягнення ними 70-річного віку.

1 липня 1951 р. у 37 союзних і автономних республіках, краях і областях на спецпоселенні знаходилися 193 598 «репатрійованих» німців, з них:

Am 1. Juli 1951 befanden sich in der Sondersiedlung in 37 Unions- und autonomen Republiken, Regionen und Gebieten 193 598 „repatriierte“ Deutsche, davon in:

Адміністративна одиниця Verwaltungseinheit	Загальна кількість репатрійованих Repatriierte gesamt	З них використовуються у роботах Davon in Arbeit
Казахська РСР Kasachische SSR	41 212	21 415
Таджикська РСР Tadschikische SSR	15 736	10 172
Комі АРСР Komi ASSR	9 425	5 739
Марійська АРСР Mari ASSR	2 309	1 183
Удмуртська АРСР Udmurtische ASSR	7 307	3 437
Алтайський край Altaj, Region	13 008	7 262
Красноярський край Krasnojarsk, Region	3 204	2 160
Архангельська область Archangel'sk, Gebiet	10 041	5 260
Вологодська область Wologda, Gebiet	8 762	4 714
Горьківська область Gor'kij, Gebiet	1 114	539
Івановська область Iwanowo, Gebiet	1 688	964
Іркутська область Irkutsk, Gebiet	4 683	3 369
Кемерівська область Kemerowo, Gebiet	4 063	2 733
Кіровська область Kirow, Gebiet	5 031	3 257
Костромська область Kostroma, Gebiet	5 924	2 830
Молотовська область Molotow, Gebiet	16 638	9 273
Новосибірська область Nowosibirsk, Gebiet	12 816	6 488
Омська область Omsk, Gebiet	1 767	1 152
Свердловська область Swerdlowsk, Gebiet	11 172	5 555
Томська область Tomsk, Gebiet	5 598	3 278
Тюменська область Tjumen', Gebiet	1 669	324
Челябінська область Tscheljabinsk, Gebiet	3 979	2 107
Чкаловська область Tschkalow, Gebiet	1 839	915

Mit dem Erreichen Polens und der Tschechoslowakei durch die Rote Armee wurde die Frage nach dem Umgang mit den Kriegsgefangenen und umgesiedelten Zivilisten verschiedener Kategorien aktuell. Im rückwertigen Gebiet der nach Westen vorrückenden Fronten der Roten Armee wurden Lager für Repatrianten eingerichtet, durch die aus Lagern befreite Kriegsgefangene, „Ostarbeiter“ und zivile Flüchtlinge in die UdSSR zurückkehren konnten. Männer im wehrfähigen Alter, sowohl Kriegsgefangene, als auch „Ostarbeiter“, wurden aus Auffanglagern militärischen Stellen überstellt, Verdächtige – in Sonderlager des NKWD. Für den Truppendienst nicht taugliche Männer, Frauen und Kinder sollten nach der Überprüfung im Filtrationslager zu ihren Wohnorten der Vorkriegszeit geleitet werden. Für die Filtration waren 3–5 Tage vorgesehen. Die Vereinbarung zwischen den Verbündeten über den Austausch von Bürgern über die Demarkationslinie wurde am 22. Mai 1945 in Halle unterzeichnet. Die im August aufgestellten sowjetischen „operativen Repatriierungsgruppen“ wurden unter Mitwirkung der Verbündeten in der britischen, amerikanischen und französischen Besatzungszonen Deutschlands und in Österreich tätig. Bis Ende 1944 wurden an der Staatsgrenze der UdSSR bereits 15 Filtrationslager des NKWD eigerichtet.

2.

Ешелон із репатріантами у Бресті, що прямує до Сибіру. 1945

Eisenbahnzug in Brest mit Repatrianten, die nach Sibirien folgen. 1945

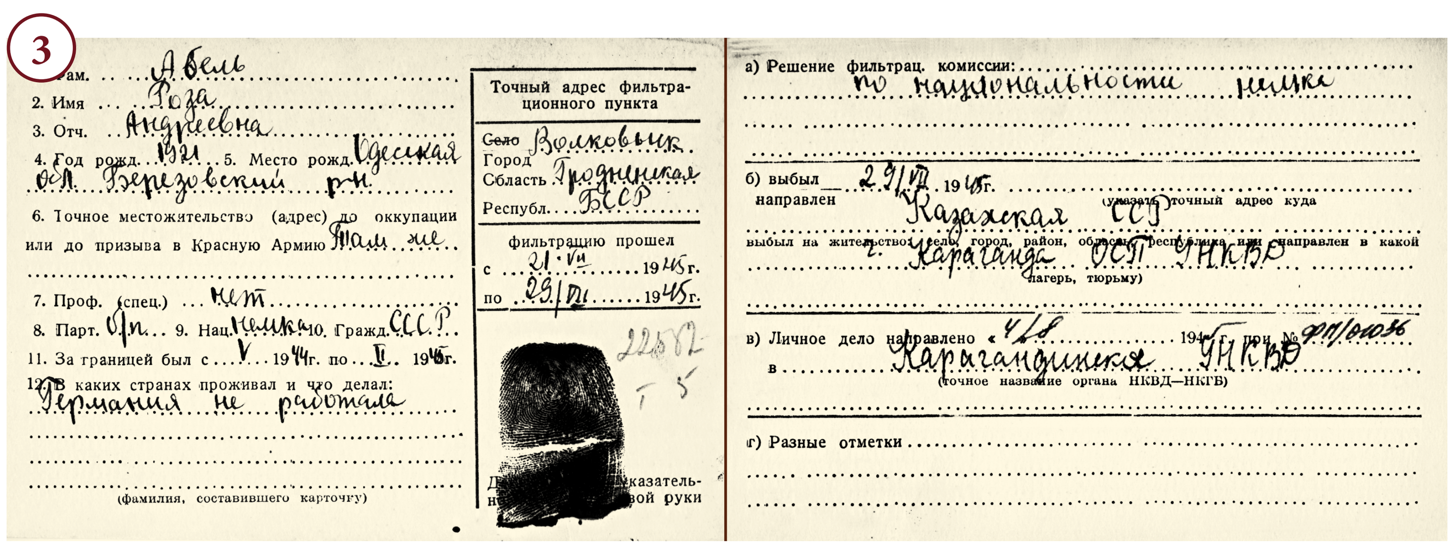

Фам. Абель
2. Имя Роза
3. Отч. Андреевна
4. Год рожд. 1921 5. Место рожд. Одесская обл. Березовский р-н
6. Точное местожительство (адрес) до оккупации или до призыва в Красную Армию Там же
7. Проф. (спец.) нет
8. Парт. б/п. 9. Нац. немка 10. Гражд. СССР
11. За границей был с V 1944 г. по VI 1945 г.
12. В каких странах проживал и что делал: Германия не работала
(фамилия, составившего карточку)

Точный адрес фильтрационного пункта
Село Волковыск
Город
Область Гродненская
Республ. БССР
фильтрацию прошел с 21.VII 1945 г. по 29/VII 1945 г.
22582
Т 5

а) Решение фильтрац. комиссии: по национальности немка
б) выбыл 29/VII 1945 г. направлен (указать точный адрес куда выбыл на жительство: село, город, район, область, республика, или направлен в какой лагерь, тюрьму) Казахская ССР г. Караганда ОСП УНКВД
в) Личное дело направлено 4/8 1945 г. при № ФП/01036 в Карагандинское УНКВД (точное название органа НКВД—НКГБ)
г) Разные отметки

3.

Фільтраційна картка репатріантки Р. Абель, направленої до Казахстану. 1945. Державний архів Одеської області

Filtrations-Karteikarte der Repatriantin R. Abel, die nach Kasachstan geleitet wurde. 1945. Staatliches Gebietsarchiv Odessa

Ethnische Deutsche aus der UdSSR waren über das Gebiet Polens, der Tschechoslowakei, Ungarns, Rumäniens, Österreichs und Deutschlands versprengt. Viele von ihnen haben dem Versprechen über die Rückkehr in ihre Heimatstädte und -dörfer geglaubt und kamen in die Auffanglager für Repatrianten. Andere wünschten nicht wieder mit dem NKWD zu tun zu bekommen und tauchten nach Möglichkeit unter den Millionen von Flüchtlingen aus den Ostprovinzen Deutschlands unter. Die ersten Eisenbahnzüge mit „repatriierten“ Deutschen wurden im März 1945 nach Tadschikistan, danach nach Karaganda als „Mobilisierte“ für den Kohlebergbau geleitet. Vor dem Abtransport standen die Züge an den Grenzübergängen, vor allem bei Brest, wochenlang unter freiem Himmel. Partien zu mehreren Tausend Personen wurden in Sondersiedlungen nach Sibirien, Kasachstan, Mittelasien, in den Ural abgefertigt. Kleinere Gruppen von Deutschen trafen aus Deutschland auch noch Anfang der 1950er Jahre ein.

Nach Angaben des NKWD wurden mehr als 208 Tausend ethnische Deutsche in die UdSSR repatriiert, die mit wenigen Ausnahmen direkt in Orte der Sondersiedlung gebracht wurden. Im Sommer 1945 gelang es einigen deutschen Familien in die Ukraine zurückzukehren. Zum 20. September gab es derer 2 214 Personen, aber im Herbst wurden unter ihnen überall Verhaftungen durchgeführt. Als Grundlage wurden Beschlüsse des Staatlichen Verteidigungskomitees (GKO) angeführt, die sie überhaupt nicht betrafen. Auf Beschluss des ZK der KP(B) der Ukraine und des Volkskommissarenrates der USSR vom 3. Oktober 1945 wurden Ukrainer, die in Polen lebten, in ehemalige deutsche Kolonien eingewiesen. Am 11. Oktober 1945 wurden mit der Direktive des NKWD der UdSSR Nr. 181 alle repatriierten deutschen Sowjetbürger, die in ihre Vorkriegswohnorte zurückkamen, zu Sondersiedlern erklärt und sollten in Sondersiedlungen unter Aufsicht des NKWD gebracht werden.

4.

Репатрійований меннонітський проповідник Йоганн Пеннер (1889 р. народж.) на спецпоселенні у Солікамську. 1950 р. «за антирадянську агітацію і діяльність» засуджений до 25 років позбавлення волі. 1950. Пермський державний архів новітньої історії

Repatriierter mennonitischer Prediger Johann Penner (geb. 1889) in der Sondersiedlung in Solikamsk. 1950 wurde er wegen „antisowjetischer Agitation und Tätigkeit“ zu 25 Jahren Freiheitsentzug verurteilt. 1950. Staatliches Archiv für die neueste Geschichte in Perm'

Jeder Repatriierte, der älter als 10 Jahre war, wurde unter persönliche Überwachung gestellt. Alle verdächtigen Repatrianten wurden einer wiederholten Filtration unterzogen. Wem der Dienst in den deutschen Streitkräften oder bei der Polizei nachgewiesen werden konnte, wurden auf Beschluss des GKO für 6 Jahre in Sondersiedlungen des NKWD eingewiesen. Die anderen wurden in Sondersiedlungen zum Holzeinschlag, Baumwollanbau, auf Baustellen und an Betriebe der Kohle- und Erdölindustrie überstellt. Viele fanden sich in Lagern im Ural, in Sondersiedlungen im Gebiet Archangels, in der Komi ASSR, in Udmurtien, in der Region Perm wieder. 1949 wurde der Dienst in den deutschen Streitkräften („Vaterlandsverrat“) mit 10 Jahren, 1950 mit 25 Jahren Freiheitsentzug bestraft.

Das Regime der Sondersiedlung wurde durch den Erlass des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR vom 13. Dezember 1955 aufgehoben, aber ohne das Recht auf Rückkehr in die Siedlungsgebiete der Vorkriegszeit. Den Befehlen des KGB beim Ministerrat der UdSSR von 1954, 1956, 1977, 1987 zufolge, wurden deutsche „Repatrianten“ bis zur Vollendung des 70. Lebensjahres operativ überwacht.

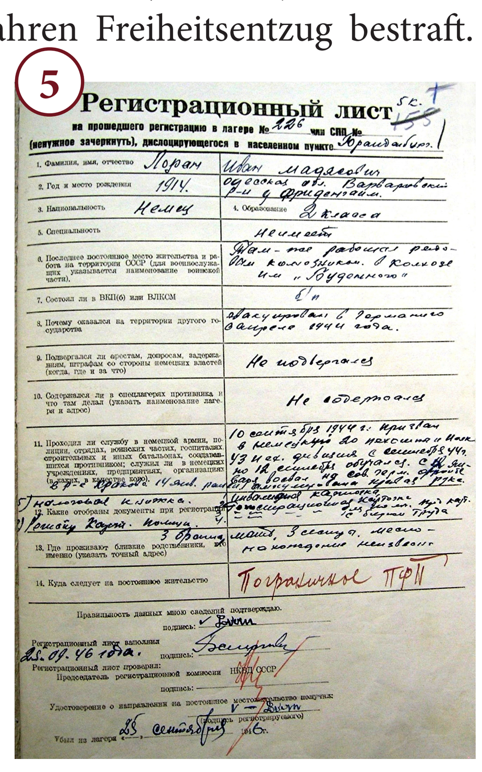

Регистрационный лист
на прошедшего регистрацию в лагере № 226
1. Фамилия, имя, отчество Лоран
2. Год и место рождения 1914
3. Национальность Немец
14. Куда следует на постоянное жительство Пограничное ПФП

5.

Реєстраційний лист репатріанта Й. Лорана, який пройшов фільтрацію у таборі № 226 у м. Бранденбург. 1946. Державний архів Миколаївської області

Registrations-Formular des Repatrianten J. Loran, der die Filtration im Lager Nr. 226 in der Stadt Brandenburg durchlief. 1946. Staatliches Gebietsarchiv Nikolajew

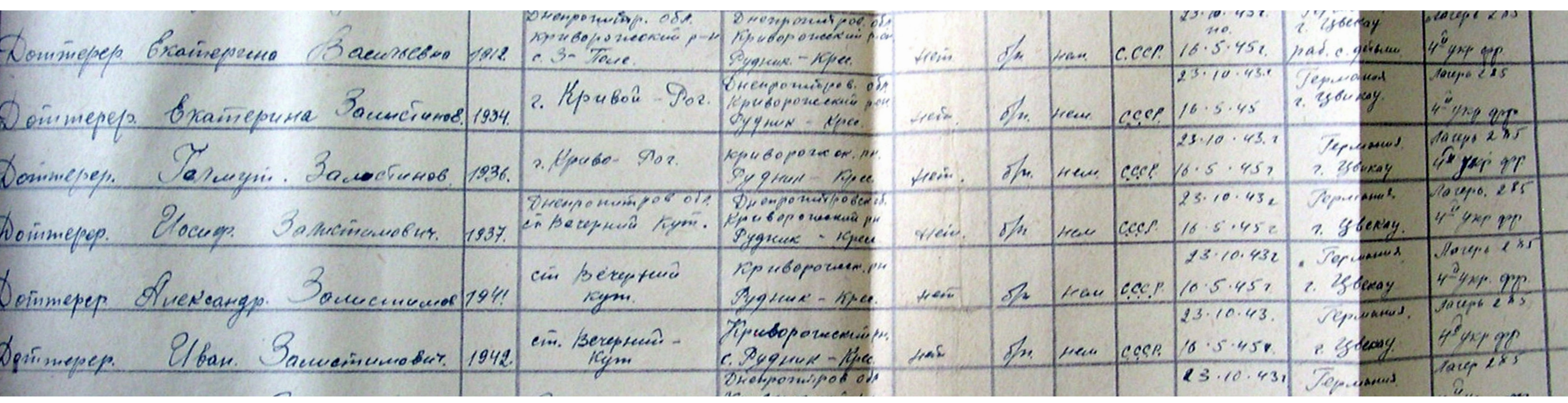

Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat

Das Projekt wird auf Initiative des Rates der Deutschen der Ukraine mit finanzieller Unterstützung vom Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat (BMI) durch den Wohltätigkeitsfonds „Gesellschaft für Entwicklung“ durchgeführt.

Konzeption und Texte: Dr. Alfred Eisfeld
Redaktion der Illustrationen: Olga Eisfeld

Rat der Deutschen der Ukraine
Рада німців України